

mada que le hice poco tiempo antes de su muerte². Fue, ante todo, un hombre bueno que ayudó, siempre y en todos los sentidos posibles, a todos los que se aproximaron a él, que continuó la escuela que había creado su maestro Millàs y que hizo enormes esfuerzos para que esta escuela siguiera viva tras su jubilación: hoy en día siguen activos sus discípulos, los discípulos de sus discípulos, y apunta una tercera generación. Que esto continúe depende fundamentalmente de las vicisitudes de la universidad española, algo de lo que era perfectamente consciente Vernet antes de su muerte.

Julio SAMSÓ
Universitat de Barcelona

BARTOMEU FIOI I MÓRA
(1933-2011)

Bartomeu Fiol i Móra va néixer a Palma, al carrer d'En Brossa, el 12 de novembre de 1933. Va viure, per tant, la guerra civil durant la infantesa i va rebre la migrada educació dels anys més durs de la postguerra. El pare tenia una fàbrica de caps de cartró a la barriada de Santa Catalina, de Palma, al carrer Borguny, que és esmentat en alguns dels poemes del nostre autor. Fiol va seguir els primers cursos de batxillerat al Liceo Español i els dos darrers, al Col·legi de Monti-Sion, dels jesuïtes, de Palma. Els seus anys d'estudiant varen tenir lloc en la Mallorca pobra i culturalment despersonalitzada de la dècada dels 40. Això no obstant, va tenir un primer contacte amb les lletres catalanes gràcies al fet que el seu pare havia adquirit una col·lecció de la Biblioteca «Les Illes d'Or», editada per Francesc de Borja Moll. També en l'entorn familiar va conèixer l'*Obra Poètica* (1949), de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, un autor que influiria poderosament en la renovació de la poesia mallorquina de la postguerra. Entre 1950 i 1955 es va traslladar a Madrid per estudiar Ciències Polítiques. Fou en aquests anys quan va «començar a intentar d'escriure en català, influït per l'exemplaritat i força de l'obra inicial d'En Blai Bonet» (FIOI 1973), que aleshores ja havia publicat *Quatre poemes de Setmana Santa* (1950), *Entre el coral i l'espiga* (1952) i *Cant espiritual* (1953). El 1951 també havia aparegut l'antologia *Els poetes insulars de postguerra*, a cura de Manuel Sanchis Guarner, que assenyala el naixement de la generació poètica de postguerra a les Balears. Bartomeu Fiol pertanyia, per tant, a un grup d'escriptors que, en certa manera, va ser «absorbit» per les generacions anterior (la «generació dels 50» o de «postguerra») i posterior (la «generació dels 70»). Em referesc a la d'aquells autors nascuts als anys 30 —una mica més joves que els que es varen donar a conèixer a l'inici dels anys 50—, grup en el qual hauríem d'incloure Guillem d'Efak, Miquel Àngel Riera, Miquel Bauçà i Baltasar Porcel, entre d'altres.

En el context d'una cultura catalana que intentava obrir-se pas en l'esquifit món cultural de la Mallorca dels anys 50, Bartomeu Fiol protagonitzà diverses aventures literàries i culturals. Una de les més curioses fou l'obertura l'any 1956 de la llibreria Gralla, on també venia discos i exposava obres d'art, situada en un pis de la cèntrica plaça de Cort de Palma. Baltasar Porcel, amb qui Fiol va mantenir una fidel amistat durant tota la vida, va recordar l'aventura quixotesca de Gralla, on «En Tomeu hi estava assegut, una fumosa pipa als llavis, llegint hores i hores... sense que hi entrés cap client» (PORCEL 1998: 8). Gralla només va durar uns mesos, durant els quals hi varen exposar pintors tan representatius de la pintura mallorquina de l'època com Miquel Rivera Bagur, Jaume Mercant o Aleix Llull.

2. «15 minuts...amb Joan Vernet Ginés» en <http://www.ub.edu/ubtv>. La entrevista tuvo lugar el 16 de febrero de 2011.

A més d'aquesta experiència com a llibreter i galerista, Bartomeu Fiol aleshores va imprimir pel seu compte alguns aplecs de poemes, com *L'últim* (1955) i *Contribució de bàrbar* (1956), i, entre 1957 i 1959, va estampar un gran nombre de poemes solts, «tota una sèrie arrauxada i baldufenca d'entregues —gairebé una trentena—», que eren «repartides entre els amics» (FIOL 1973). Es tractava d'edicions de tiratges molt reduïts, que circulaven fora de comerç i duïen llocs d'edició falsos (Montpeller, Coyoacán, Liorna, Alger...), tot imitant una de les tàctiques que havien seguit les edicions clandestines del decenni anterior. Aquests poemes solts foren aplegats pel nostre poeta en un tom enquadrat que portava el títol de *Bordell en flames*. A més, va treure un breu relat en vers per a infants, *De com mestre Joan Pipa la va perdre* (1959), il·lustrat per Pau Fornés. Més tard, Bartomeu Fiol refusà en bloc aquestes obres dels anys 50, car considerà que la seva obra definitiva començava el 1966 amb la publicació de *Calaloscans* a la col·lecció «La Sínia» de l'editorial Daedalus. Ara bé, aquestes provatures inicials foren reutilitzades ja al final de la seva vida en l'elaboració de dos dels seus darrers poemaris: *Continuació o represa dels poemes de Montsouris* (2007) i *D'un cànon soterrat. Materials de 1957 i 1958* (2010), ambdós aplegat a *Carants* (2011), el darrer volum de la seva *Obra Poètica*. Quant al primer d'aquests dos llibres, hem de dir que la primera part (*Poemes de Montsouris*) està escrita a París l'any 1959, durant una estada a la Maison du Mexique que Fiol va fer gràcies a la gentilesa de Josep Palau i Fabre.

L'obra i els posicionaments estètics de Bartomeu Fiol no foren entesos pel món intel·lectual illenc dels anys 50. Ni tan sols els poetes de la postguerra, que s'afanyaven per superar les limitacions de l'Escola Mallorquina, varen acabar de comprendre la novetat de la poesia del nostre autor. És especialment remarcable la incomprensió del novel·lista Llorenç Villalonga envers aquesta poesia primerenca de Fiol. Villalonga, que aleshores estava obsessionat contra la poesia metafòrica i contra l'art abstracte, a partir d'unes idees poètiques totalment anacròniques, tot inspirant-se en Fiol, va crear el personatge de «Bop, el poeta oligofrènic», que apareix a les novel·les *L'àngel rebel*, *La gran batuda*, *La Lulú* i *Lulú regina*. Com explica Baltasar Porcel —que és convertit en Flo la Vigne en aquestes novel·les villalonguianes—, «Bartomeu Fiol no era foll ni oligofrènic. Malgrat que tenien raó els que l'hi veïen: era diferent» (PORCEL 1998: 8). Ara bé, la distància entre Bop i Fiol era tan gran que el nostre poeta, quan llegí *L'àngel rebel*, ni tan sols s'hi sentí alludit i durant molt de temps ignorà ésser la font de la figura de ficció villalonguiana.

Abandonada aquesta aventura de joventut, Fiol va començar a treballar en el terreny de l'hoteleria, on amb el temps va ocupar diversos càrrecs importants en empreses turístiques, com la direcció general de la Companyia Hotelera del Mediterrani i, més tard, la direcció de la cadena Bass Horizon Hotels. Aquest ambient laboral el va mantenir en contacte amb altres cultures i altres llengües —un fet que es reflecteix en la introducció de versos o de poemes sencers en diversos idiomes estrangers—, però també el distancià dels cenacles literaris i dels nuclis intel·lectuals. Tot i això, Fiol no fou mai un «integrat» en el món del turisme, del qual es va veure apartat forçosament abans de la jubilació.

L'any 1966 és el moment que assenyalava la irrupció pròpiament dita de Bartomeu Fiol en el món de la poesia catalana. En aquest moment apareix *Calaloscans*, un poemari que adopta el nom d'una petita platja situada al nord-est de l'illa de Mallorca. Tanmateix, Fiol se situa ben lluny del paisatgisme tradicional i ens avança una de les directrius de la seva èstica: la pretensió de no cercar la bellesa i, en canvi, la voluntat de trobar la veritat amb la poesia. A *Calaloscans*, alhora que s'aparta de la retòrica tradicional, ens presenta un «paisatge moral», que s'expressa mitjançant l'ús del «nosaltres», i que serveix perquè el poeta manifesti la solidaritat amb els altres i l'oposició a la injustícia i a l'opressió. El clam del poeta a favor de la justícia i de la veritat el duu a adoptar una actitud rebel, per intentar construir un món més just. El poeta reacciona tant contra els valors materialistes del món actual, com contra l'evasió esteticista de l'art i el transcendentalisme de la religió.

Al llibre següent, *Camp Rodó* (premi Ciutat de Palma 1969), fa una passa cap a un llenguatge més directe, estretament relacionat amb les propostes realistes, encara que la seva adopció del realisme només sigui relativa. *Camp Rodó* és un llibre tancat i desesperançat, que porta també com a títol un topònim —el nom d'una barriada obrera de Palma—, que adquireix unes resonàncies simbòliques que ens remetent als temes de la llibertat i de la mort. El llibre reflexiona sobre el paper del poeta i de la poesia, que Fiol vol sempre distanciar de tot diletantisme i compromesos amb la veritat i amb la justícia. *Calaloscans* i *Camp Rodó* —que foren reunits a *Camps de marina i suburbials* (2000), el primer volum de l'*Obra Poètica*— es poden vincular amb el realisme històric, moviment del qual Fiol refusa el didacticisme i el dogmatisme. El nostre poeta entén la poesia com un exercici de clarificació, la qual cosa el condueix a elaborar una poesia estranya o, fins i tot, per a alguns, molesta. Es qüestiona els límits de la paraula poètica, l'eficàcia de la seva obra o la contradicció entre l'ofici del poeta —reclòs a la individualitat i centrat en la paraula— i la necessitat d'una acció que pugui moure la col·lectivitat. Per aquesta raó ens parla de la necessitat de dur la poesia —entesa com una eina, no violenta, al servei de la llibertat del poble— al camp de batalla (el Camp Rodó) i de fer-la viure lliurement entre el poble, amb les paraules quotidianes de la gent. Al costat de la lluita per la llibertat, la mort, l'altre tema constant de Fiol, creua tot el poemari del principi al final.

Després d'aquests dos llibres segueixen uns anys de silenci, fins que a la dècada dels 80 sortiren a la llum *Contribució de bàrbars* (1980), *Capells de ferro a son Cabaspre* (1983) i *Calaportal de Cavorques* (1985). El primer va aparèixer a l'editorial Guaret, que aleshores editava el poeta Damia Hugué; el segon sortí en una edició d'autor; i el tercer ho féu a la «Col·lecció Tià de sa Real», que aleshores dirigia Miquel Àngel Riera. En aquests tres volums —que foren reunits a *Cròniques bàrbares* (1999), el segon volum de la seva *Obra Poètica*— Fiol reflexiona sobre la cultura i el món contemporani, que considera «bàrbars» —és a dir, no civilitzats—, i, en bona mesura, es decanta cap a una poesia entesa essencialment com a reflexió, pensament o contingut. *Contribució de bàrbars* —que rescata el títol d'un dels poemaris de la primera època, *Contribució de bàrbar*, en singular— es presenta com una galeria de personatges, uns «bàrbars», que li serveixen per expressar la seva visió del món. Són personatges genèrics i anònims, que poques vegades duen nom i llinatges, i que constitueixen un mosaic de la societat d'avui. Entre aquests personatges destaca la figura del «poeta», que es caracteritza per una nova manera d'entendre la poesia. Com a «bàrbar», lluny de tot refinament, el poeta d'avui sobretot ha de cercar la veritat més que no pas la bellesa. Per aquest motiu, s'ha de preocupar pel món real i els problemes ètics i socials han de passar per davant dels estètics. Amb *Contribució de bàrbars*, escrit entre el desembre de 1976 i el gener de 1980, Fiol connecta amb les propostes rupturistes i experimentalistes que caracteritzaren la nova poesia dels anys 70.

Capells de ferro a Son Cabaspre duu com a lloc d'edició la «Ciutat de Cavorques», mite amb què designarà l'illa de Mallorca, una societat destruïda físicament i moralment. Aquí el poeta torna partir d'un paisatge que li és proper: Son Cabaspre, una possessió del terme d'Esporles, on Fiol tenia una casa. «Capells de ferro» és una sinèdoque formada a partir d'una expressió que apareix a la *Crònica* de Jaume I, que fa referència als cascs dels guerrers. Com va explicar el poeta, els soldats o «capells de ferro» són «en realitat els mateixos poemes, que es trobaven a Son Cabaspre intentant expugnar qualche cosa, o esperant una altra mena de sant adveniment» (ALZAMORA 1998: 47). En aquest sentit, Fiol continua les reflexions que apareixien als poemaris anteriors, des de les meditacions sobre el discurs poètic fins al tema de la mort.

A *Calaportal de Cavorques* una altra vegada el títol és un nom de lloc, aquest cop format a partir de la forma medieval del nom del regne i de la Ciutat de Mallorca. Aquest topònim de creació pròpia ens evoca els pobles antics, «bàrbars», si bé Cavorques, presentada com un «calaportal» —és a dir, com un problema— esdevé un símbol de la Mallorca real i, fins i tot, de tot el món contemporani. Fiol hi reinterpreta el mite de la caverna de Plató, que li serveix per plantejar, irònica-

ment, el xoc entre el pensament pragmàtic i materialista modern i els valors teòrics avui bandejats, però encara necessaris. Però, a més, el mite platònic de la Caverna es relaciona, per una part, amb la visió social a què la poesia de Fiol tendeix i, per una altra, amb el tema de la mort, present a tot el poemari. Com les idees platòniques, la mort és la veritat oculta, que els humans no podem conèixer. El poeta es refereix a la desaparició del país, a la injustícia que hi regna o a la incompatibilitat entre la nostra societat fenícia i la poesia. I també torna a reflexionar sobre la poesia: la fretura de veritat més que no de bellesa, la inutilitat de l'escriptura, l'oposició entre literatura i vida, la necessitat de la sinceritat del text, la defensa de la paraula poètica com a arma transformadora del món o la relació entre el text i la realitat.

El llibre següent, *Contribució de Verges* (1990), pertany també al mateix període que els anteriors, ja que fou començat el 1978 però no el donà per acabat fins al 1989, quasi deu anys més tard. Com *Contribució de bàrbars*, presenta una «galeria de personatges» formada per unes «Verges Virtuals», les quals palesen desigs o actituds humanes. El llibre es presenta com una col·lecció de «goigs» molt *sui generis*, en els quals s'introdueixen elements purament profans i, també, d'altres procedents de la mitologia jueva. En aquesta obra el poeta reflexiona irònicament entorn de la precarietat dels seus textos en comparació amb les pretensions d'eternitat i d'universalitat de l'obra poètica, la caducitat del mètode o de la forma, el refús de la literatura escrita de cara al futur, l'allunyament de la norma, la preeminència de la voluntat sobre la inspiració, etc. Sempre amb una mirada irònica, hi apareixen la mort, entesa com la negació total i definitiva de la paraula, i l'oposició entre realitat i desig, que ve donada sobretot per la brevetat de la vida humana.

Després d'un silenci de set anys —interromputs per un petit aplec, *Canalla contra Establishment* (1995), amb poemes que apareixeran als llibres següents—, surten a la llum quasi simultàniament tres poemaris de Bartomeu Fiol: *La comunió dels sants o els morts ho callam tot* (1997), *Cave carmina, cape canes* (1998) i *Catàleg de matèries* (1998). *La comunió dels sants o els morts ho callam tot* pren com a motiu el dogma catòlic que, usat irònicament, dóna nom al volum. El títol de *Cave carmina, cape canes*, d'una gran intensitat fònica, ens introdueix en el símbol dels cans, que apareixia a *Calaloscans* i en altres obres de Fiol, i que representa els versos. Una altra vegada a la meditació sobre l'existència uneix la reflexió sobre la poesia. *Catàleg de matèries* és una espècie d'inventari de les qüestions tractades a la poesia del nostre autor, en el qual la reflexió sobre la mort torna a centrar l'atenció del poeta, juntament amb la idea d'excés i/o d'exageració del jo individual, que també presideix l'antologia *Tot jo és una exageració* (1999). Aquests tres llibres —juntament amb *Contribució de Verges*— foren aplegats posteriorment al tercer volum de l'*Obra Poètica*, sota el títol de *Canalla lluny de Grècia* (2001).

La comunió dels sants o els morts ho callam tot, *Cave carmina, cape canes* i *Catàleg de matèries* presenten una sèrie de constants de la poesia de Fiol, com els temes de la mort i de la poesia, que connecten amb la reflexió sobre l'ésser humà i sobre les diverses cultures en el món. Per exemple, hi desenvolupa un dels motius més importants de la seva obra, que ja apareixia en poemaris anteriors: el mite d'Edom, el poble bíblic descendent d'Esau, símbol d'una collectivitat que —com el nostre poble— ha venut tot el que tenia a canvi de no-res i ara vaga perdut, convertit en un marginat dels marginats. Per altra part, insisteix en la idea de la mort com a silenci absolut, a la qual oposa la paraula. Però constata l'oposició entre la literatura i la realitat, el xoc entre el materialisme de la societat i els ideals elevats del poeta o la impotència del text literari per transformar el món. Alhora també insisteix en una sèrie de qüestions metapoètiques: la independència del poema respecte de la voluntat de l'autor, la poesia com a exhumació de la veritat, les limitacions i les dificultats de l'escriptura, la contribució del temps en la formació del text, la necessitat de renunciar a la bellesa i de trobar una expressió senzilla, la insuficiència del llenguatge, la incapacitat d'assolir la perfecció, el llast de la tradició, la presència del silenci en el text, etc. El nostre autor concep l'escriptura com a «transcripció» i veu el poeta com un «personador», un intèrpret o un transcriptor

que ens revela la realitat tot recorrent a l'ús de «màscares», que —com les usades pels antics actors grecs— reforcen la seva veu. Bartomeu Fiol opta per una poesia que cerca la novetat, l'inèdit, i, en canvi, refusa la que és simple «disseny» o orfebreria. Entén la poesia com a dissidència, com a qüestionament de la realitat i com a posicionament moral o social, elaborats des d'una posició de modèstia i de consciència del seu caràcter efímer. A més, és un dels poetes que més ha esgrimit la necessitat de centrar-nos en el text (en lloc de fer-ho en la figura real de l'escriptor) i de despullar la literatura de tota casta de personalismes.

A partir dels anys 90 es produeix un augment de la producció poètica de Bartomeu Fiol, que coincideix amb un moment en què s'ha lliurat exclusivament al treball intel·lectual, després d'haver deixat la feina en el sector hotel·ler i d'haver presidit durant els anys 1990-1992 l'Obra Cultural Balear. Aleshores torna a participar en el món cultural i, també, col·labora activament en la premsa de l'illa. Seran especialment remarcables, fins al final dels seus dies, els articles al *Diari de Balears*, en els quals sobretot parlava de poesia en un intent de suplir la manca d'una crítica literària atenta al fet poètic a Mallorca. Feia anys Fiol ja havia col·laborat a la premsa (*Diario de Mallorca, Baleares, Última Hora*), tot emprant el pseudònim de Descalç. Dels articles apareguts al *Diari de Balears*, se'n va publicar una selecció en volum amb el títol de *Sobre la parenta pobra i altres escàndols* (2005). A més, el 2007 donà a conèixer *Entre Cavorques i Albió. Un dietari*, escrit entre el 2000 i el 2002, pel qual li varen atorgar el Premi Ciutat de Palma de crítica literària. *Entre Cavorques i Albió* ofereix un gran interès per conèixer l'obra de Bartomeu Fiol, perquè ens introdueix en el seu pensament i ens mostra els referents culturals i les coordenades del seu pensament. A aquest dietari en següé un altre titulat *Entre Cavorques i Brandenburg*, encara pendent de publicació.

El 2005 va donar a la impremta *Càbales del call*, que havia estat guardonat amb el Premi Carles Riba. Es tracta d'un poemari que sorgeix quan l'obra del poeta ja ha estat plenament reconeguda. Com indica el títol, Fiol parteix del mite del poble jueu, del call vist com a metàfora del món i del poble d'Edom com a metàfora de la imperfecció humana. El poeta ens parla d'una realitat sotmesa a l'oblit i a la desmemòria i de la consciència de ser un *outsider*, un marginat. A partir d'aquest llibre la poesia de Bartomeu Fiol experimenta un gir curiós i, com un cercle que es tanca i torna als orígens, tot reciclant poemes oblidats o refusats de la primera època i adjuntant-n'hi de nous, basteix dos poemaris, *Continuació o represa dels poemes de Montsouris* (2007) i *D'un cànon soterrat. Materials de 1957 i 1958* (2010), dels quals ja hem parlat. En aquest encarament del present amb el passat, que suposa reprendre els poemes de joventut, Fiol aprèn que realment només existeix el present, puix que la lluita entre la vida i la mort és sempre en present i, per tant —contràriament al que afirmava Marcel Proust—, els paradisos sempre pertanyen al futur, a allò que encara no tenim. Finalment, a *Carants* (2011), el quart i últim volum de la seva *Obra poètica*, va aplegar un nou llibre de poemes, *Quòdlibets de coetanis que foren* (2010), que, com expliquen Antoni Nadal i Roberto Mosquera, podem interpretar «com qüestions pendents de difunts d'un mateix temps, i fa referència al calportal de qüestions sense resoldre que les veus de l'autor posen i arrossegueu en la seva obra.» (NADAL / MOSQUERA 2011: LV).

Uns mesos després d'haver aparegut *Carants*, el 8 d'agost de 2011 Bartomeu Fiol va morir a Palma de manera inesperada.

Pere ROSSELLÓ BOVER
Universitat de les Illes Balears

Referències bibliogràfiques

ALZAMORA, Sebastià (1998): «Bartomeu Fiol o l'honestedat». *Serra d'Or*. 461, maig 1998. Barcelona, p. 45-50. [Entrevista]

Estudis Romànics [Institut d'Estudis Catalans], Vol. 35 (2013), p. 691-726

- FIOL, Bartomeu (1973): «Una carta autobiogràfica i dos poemes». *Lluc*. 623, febrer 1973. p. 24.
- NADAL, Antoni / MOSQUERA, Roberto (2011): «Pròleg» a FIOL, Bartomeu: *Carants*. Barcelona: Edicions Proa, p. IX-LXXI.
- PORCEL, Baltasar (1998): «Materials sobre Bartomeu Fiol». Pròleg a FIOL, Bartomeu: *Cave carmina, cape canes*. Palma de Mallorca: Ed. Moll, p. 7-17.

MIQUEL ARBONA I PIZÀ
(1927-2011)

Entre la documentació d'en Miquel a què he tingut la sort d'accedir, hi ha dues notes, redactades per ser tingudes en compte després del seu traspàs, d'una transcendència inevitable sobre el que segueix. La primera diu:

Desitjo que no s'escriuin necrològiques o biografies, sinó les pobres dades dels pocs serveis que he intentat prestar al Regne de Déu i el testimoni de la meva confiança cap a Jesús, sempre que no impliquin paraules elogioses per al difunt, sinó edificatives en el Senyor.

I la segona:

Els papers personals, si n'hi ha, prefereixo que siguin destruïts, però no m'oposo que se'ls doni qualsevol altre destí si es creu que tenen cap utilitat.

Tenint en compte que es tracta de continguts interferents, més que no pas contradictoris, pondero la utilitat dels propis papers personals i en faig ús eliminant escrupolosament les valoracions personals que comportin cap elogi, almenys explícit.

Reconec, en primer lloc, que tot i haver conviscut des de 1967, el meu inici com a professor, fins a 1998, quan ell es va jubilar, la nostra relació va ser força cordial però no intensa. Més encara, reconec que cap de les moltes anècdotes que vam compartir, alguna ben entranyable, és adient, adequada o oportuna en una nota de record com aquesta. Ell era jesuïta i exercia de jesuïta, tot i que mai li vaig veure fer el més mínim gest d'adoctrinament entre companys o alumnes. Gairebé tots els col·legues compartits amb ell al Departament a qui he apel·lat es troben en una situació similar a la meua, amb un tracte de la màxima cordialitat producte de la seva actitud, amb tuteig inclòs, per descomptat. Només algú, com ara José Enrique Gargallo, va mantenir amb ell un contacte personal fora de la Universitat, cosa veritablement notòria si tenim en compte que els col·legues no solem veure'ns més enllà del treball excepte que hi hagi alguna relació extraprofessional.

Ha estat el Pare Jesuïta Antoni Blanch i Xiró, del Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia, que va convida amb Miquel a la Residència Borja de Sant Cugat, qui m'ha facilitat molts dels mitjans documentals —entre molts altres, les notes de més amunt— que m'han fet possible conèixer trets que mai no hauria imaginat. Per això, considero el Pare Blanch coautor, almenys dels aspectes més encertats d'aquesta nota. A més a més, he rebut comentaris, aclariments, afegits i correccions, que agraeixo de tot cor, de Maria Rosa Vila, Coloma Lleal, Maria Teresa Garcia Castanyer, el Pare Francesc Xicoy, Eugenio Martínez Celdrán, Jesús Tuson i José Enrique Gargallo.

Miquel Arbona i Pizà va néixer a Sóller el 22 d'octubre de 1927 i va morir als 84 anys, el 25 de novembre de 2011 a Sant Cugat del Vallès. Va dedicar gran part de la seva activitat als aspectes religiosos i acadèmics, a vegades combinats, en especial de més jove. Es va llicenciar en Filosofia, el 1950, en Teologia nou anys després i es va ordenar sacerdot als 30 anys. A part de cursos i conferències —a ESADE i a l'Institut Químic de Sarrià, entre altres centres—, va assistir en molts